

мали особисту свободу й перейшли у відання заг. сел. установ та поліції. Відтепер у держ. власності залишалися лише «нерухомі маєтності», для яких створювалися нові установи – управління держ. маєтностей.

Р. К. принесла певні результати щодо підвищення продуктивності сільс. госп-ва, проте становище держ. селян погіршилося внаслідок збільшення податків: спершу подушного, а потім зем. Палати, регулюючи всі сторони життя селянина через бюрокр. адміністрування, позбавляли його екон. ініціативи та підприємливості.

Лит.: Заблоцкий-Десятовский А. П. Граф П. Д. Киселев и его время, т. 1–4. СПб., 1882; Князьков С. А. Граф П. Д. Киселев и реформа государственных крестьян, т. 2. В кн.: Великая реформа. М., 1911; Дружинин Н. М. Государственные крестьяне и реформа П. Д. Киселева, т. 1. М., 1946; Там само, т. 2. М., 1958.

В. М. Литвин.

РЕШЕТИЛІВСЬКІ СТАТТІ 1709 – законод. акт, який регламентував основи політ. та прав. управління Лівобереж. Україною (Гетьманщиною) у складі Рос. д-ви. Складався із 14 статей гетьмана І. Скоропадського, поданих царю Петру I 17 лип. 1709 у Решетилівці (тепер – райцентр Полтав. обл.), та «Решительного указа» – резолюції на них царя. Спільний док-т, оформлений як указ, підписав держ. канцлер – граф Г. Головін 31 лип. 1709 у Києві. У докті докладніше, ніж у попередніх угодах, визначалися права та вольності козацтва.

Найперше І. Скоропадський звернувся до царя з проханням зберегти

й затвердити всі військ. вольності, права й порядки, не порушуючи попередньої традиції. У відповідь Петро I послався на видану ним 6 листоп. 1708 «премощнейшую грамоту» на обрання гетьмана, в якій вказувалося, що «права, і вольності, і порядки військ. від колиш. Великих Государів... колиш. Гетьманом у статтях викладені» царем підтверджувались і пообіцяв, «що статті йому, Гетьманові, докладні, на підтвердження того, будуть подані пізніше, оскільки тепер, за браком часу й через подорож Його Величності до Польщі те здійснити неможливо» (ст. 1). Вперше була порушена традиція: не укладено договору гетьмана й царя. Тексти Р. с. 1709 формально не позбавляли ані гетьмана, ані Ген. військ. раду, ані Раду старшини колиш. повноважень. Однак за змістом новий док-т зробив такі повноваження нездійсненними, та насправді був спрямований на поступову ліквідацію політ. автономії Гетьманщини. Під повний контроль рос. військ, які Петро I самочинно ввів в Україну, фактично увійшли укр. полки. Поряд із цим цар пообіцяв ліквідувати зловживання рос. офіцерів у використанні козаків для своїх приватних послуг (ст. 2). Відмова Петра I послідувала й на прохання гетьмана повернути артилерію, захоплену рос. армією під час розгрому Батурина у 1708 (статті 3, 4). Водночас була формальна заборона воєводам, що перебували в Україні, прав і вольностей малорос. народу не порушувати, у суди й розправи їх не втручатися (ст. 5). Насправді ж діяльність Ген. військ. ради була під наглядом представника рос. царя (ст. 6), який діяв на основі двох інструкцій: явної й таємної. 10 пунктів явної

інструкції зобов'язували царського представника стежити за тим, щоб в Україні «не було зради» і давали йому право втручатися в міжнар., майнові, управлінські справи козац. війська. У таємній інструкції йому доручалося стежити за гетьманом і старшиною, довідуватися про розмір зібраних податків, прислуховуватися до розмов старшини й козаків. Не задовольнив Петро I і прохання І. Скоропадського щодо звільнення укр. нас. від постойв царського війська (ст. 7). Звернення гетьмана щодо тимчасового звільнення від походів козаків у зв'язку з відбудовою малорос. краю цар задовольнив (ст. 8). Посилаючись на можливість повернення «зрадників-січовиків» на Січ Петро I заборонив запорожцям полювати, рибалити, торгувати сіллю тощо (ст. 9). На звернення гетьмана до царя з метою захисту честі та гідності козаків було отримано погодження на заборону називати козаків зрадниками (ст. 10). Не сприйняв Петро I прохання І. Скоропадського щодо обтяжливих потреб моск. війська та приписав, щоб компанійські й сердюцькі полки поставали на утримання у місцях, не зруйнованих війною, з виплатою їм жалування у повному розмірі. Також питання про податки й збори цар залишив відкритим до отримання з Гетьманщини дод. відомостей (ст. 11). На прохання гетьмана щодо відбудови руйнувань у Чернігові цар відповів йому згодою тільки на відведення землі під буд-во в ін. зручних місцях (ст. 12). З метою ефективної адм. діяльності гетьмана і Ген. військ. ради у статтях містилося положення щодо подальшого надсилання указів і розпоряджень

від Петра I Малорос. приказу або від міністрів, яким ці справи підпорядковані, виключно на ім'я І. Скоропадського (ст. 13). Щодо прохання про визначення регулювання питання про подорожні грамоти на підводи цар дав роз'яснення порядку видачі грамот (ст. 14). Обіцянка рос. царя трохи згодом підписати справжні «статті» (договірні умови) так і не була виконана. Спроби І. Скоропадського щодо відновлення деяких прав Гетьманщини у вигляді прохань надсилалися царю майже до кінця його життя. Тому ототожнювати поняття «Р. с.» (14 пунктів) і «Статті І. Скоропадського» є помилкою.

Лит.: Грабовський С. Нариси з історії укр. державотворення / С. Грабовський, С. Ставряні, Л. Шкляр. К., 1995; Мироненко О. Вітчизняний конституціоналізм від І. Мазепи до К. Розумовського (1687–1764) / О. Мироненко // Вісник Академії правових наук України, 2000, № 1; Тисяча років української суспільно-політичної думки. К., 2001, т. 4, кн. 1: Перша третина XVIII ст.; Українське козацтво: мала енциклопедія / відп. ред. С. Р. Лях. К., 2006; Правова система України: історія, стан та перспективи. Х., 2008, т. 1: Методологічні та історико-тематичні проблеми формування і розвитку правової системи України.

Н. С. Стеценко.

РИЗЬКИЙ МІРНИЙ ДОГОВІР 1921 – угода між РРФСР і УСРР, з одного боку, і Польщею – з другого, про припинення польсь.-рад. війни 1920 та нормалізацію відносин. Підписаний 18 берез. 1921 у м. Ризі (Латвія). Договір містить преамбулу, 26 статей і 10 дод., які уточнювали окр. статті договору.

УДК 340(477)(031)

ББК 67(4УКР)я2

В27

Редакційна колегія 1-го тому:

**В. Д. Гончаренко (голова редколегії),
О. В. Зайчук, В. М. Єрмолаєв, В. В. Лемак,
В. О. Рум'янцев, І. Б. Усенко, О. Н. Ярмиш**

В27 Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. — Х. : Право, 2016.

ISBN 978-966-937-048-8

Т. 1 : Історія держави і права України / редкол.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — 848 с. : іл.

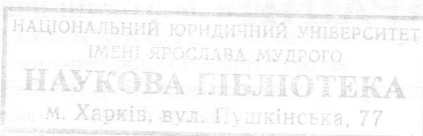
ISBN 978-966-937-049-5

Видання є систематизованим зводом знань про суспільний, державний лад, джерела й основні інститути права, які характеризують багатовікову історію українського державотворення.

Розраховане на науковців, викладачів, студентів вищих навчальних закладів, а також усіх тих, хто цікавиться історією держави і права України.

УДК 340(477)(031)

ББК 67(4УКР)я2

© Національна академія правових наук України, 2016

© Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2016

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016

© Видавництво «Право», 2016

ISBN 978-966-937-049-5 (т. 1)

ISBN 978-966-937-048-8